

مهاجرت علمای حدیث و فقه از سرزمین طالقان، فریاب و جوزجان؛

عوامل، سبب و راه حلها

أسد الله ندیم^۱، شکر الله امیری^۲، زید الله عطیش^۳

DOI: 10.64104/v10.Issue17.n14.2025

چکیده

مهاجرت عالمان حدیث و فقه از سرزمین های طالقان، فریاب و جوزجان در سده های نخستین اسلامی، پدیده های با پیامدهای دوگانه بود که ریشه در عواملی مانند ناامنی سیاسی (حمله ترکان، مغولان و درگیری های قبیله ای)، جاذبه مراکز علمی بزرگی چون بغداد و نیشابور، ضعف زیرساخت ها، و تنش های مذهبی داشت. این مهاجرت ها از سویی به گسترش دانش این مناطق در جهان اسلام انجامید؛ چنانکه نام عالمانی چون ابوالسحاق طالقانی در «سنن النسائی»، محمد بن یوسف فریابی در صحیح بخاری، و ابراهیم بن یعقوب جوزجانی (پیشگام جرح و تعدیل) در منابع معتبر ثبت شد. اما از سوی دیگر، زادگاه های این دانشمندان، مانند طالقان با افول مدارس محلی، فریاب با کاهش نقش علمی پس از هجوم مغولان، و جوزجان با تبدیل شدن به منطقه ای حاشیه ای، رونق پیشین خود را از دست دادند.

راهکارهای احیای این میراث، ترکیبی از اقدامات تاریخی و نوین است: احیای مراکز علمی، شبکه سازی بین نوادگان مهاجران و ساکنان کنونی، و همکاری نهادهای بین المللی در کاوش های باستان شناسی. نمونه هایی مانند بازگشت الهیثم بن ایوب به طالقان نشان میدهد که مهاجرت در صورت حفظ تعادل بین «گسترش دانش» و «حفظ هویت محلی»، نه یک شکست، که فرصتی برای پیشرفت است.

^۱ استاد دیپارتمنت تعلیمات اسلامی، پوهنځی شرعیات، پوهنتون سلام شعبه کندز، asadullahnadim10@gmail.com

^۲ استاد دیپارتمنت تعلیمات اسلامی، پوهنځی شرعیات، پوهنتون سلام شعبه کندز، Shukrullah.amiri2109@gmail.com

^۳ استاد دیپارتمنت تعلیمات اسلامی، پوهنځی شرعیات، پوهنتون سلام شعبه کندز، zaidatish5@gmail.com

این تجربه ها بر این اصل تأکید دارد که بازسازی هویت علمی این مناطق نیازمند نگاهی یکپارچه به گذشته و آینده، با ترکیب اصلاح نهادهای آموزشی، فناوری های نوین، و تفسیر مهاجرت به مثابه «گسترش مسئولانه» دانش است.

واژگان کلیدی: مهاجرت علمای طالقان، فریاب و جوزجان؛ پیامدهای مهاجرت علمی؛ مراکز علمی اسلامی؛ میراث حدیثی و فقهی؛ احیای مراکز علمی محلی؛ محدثان خراسان.